

Josep Miquel Ramis (ed.), *Epistolari Sebastià Juan Arbó - Joan Sales (1966-1982)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Textos i Estudis de Cultura Catalana», 221), 2018, 167 pp., ISBN: 978-84-9883-956-2

Un epistolari és, sens dubte, una documentació interessant a l'hora d'obtenir una fotografia que ens permeti aprofundir en el coneixement d'un temps i d'un lloc. És, no cal dir-ho, una fotografia forçosament parcial, atès que està subjecta als límits de la relació entre les persones que intercanvien les missives però que justament ens facilita l'acostament al context que les envolta, a les circumstàncies històriques que determinen aquesta relació. És en aquest sentit i en aquests paràmetres que rau l'interès del diàleg entre l'editor Joan Sales i l'escriptor Sebastià Juan Arbó que s'ha publicat en aquest volum a càrrec de Josep Miquel Ramis.

Més enllà de la riquesa i complexitat de les personalitats que protagonitzen el carteig, a partir del qual ja en podríem destriar fils revestits d'interès per si mateixos, no s'ha de perdre de vista el motiu que els empeny a establir aquesta relació epistolar i el context en el qual es desenvolupa. A propòsit de l'edició d'algunes obres d'Arbó per part de Sales, podem anar desgranant les actituds que cadascun d'aquests homes tenien davant la vida, davant el món editorial, i sobretot conèixer de primera mà com els va condicionar en el pla personal la forta restricció de llibertats, el marc propi de la dictadura franquista, específicament catalanòfoba, i amb un sistema literari sotmès a un ecosistema sociopolític i econòmic estret i fràgil.

Tots aquests ingredients apareixen al llarg del recull compilat per Ramis i que representa un total de 103 cartes, a les quals cal afegir-ne dues més d'annexades que corresponen a les que van ser incloses a la primera edició que de *L'espera* fa el Club Editor i que no es pot considerar que formin part, estrictament, de l'epistolari. L'edició de les cartes s'ha fet, amb bon criteri, transcrivint-ne la redacció original, perquè justament una primera lectura permet detectar com de diferents eren Sales i Arbó en les convencions formals i estilístiques, així com en el domini de la llengua, qüestions que després es reproduïxen en altres tipologies textuais i que, especialment en el cas de l'escriptor rapitenc són, pràcticament, un signe d'identitat (Sales és molt més polític en l'àmbit formal i demostra una molt major seguretat en l'ús de la llengua catalana). Pel que fa a l'abast cronològic, si bé el conjunt dona fe d'una relació que depassa la quinzena d'anys, el gruix de l'intercanvi se centra d'una manera molt destacada (més de noranta del centenar de cartes recollides) en el procés d'edició de *L'espera* i de *Tino Costa* al Club Editor de Sales, una etapa que discorre els darrers anys de la dècada dels seixanta del segle xx, període del qual obtenim més elements per a poder elaborar aquesta fotografia que dèiem. Una relació que es basa fonamentalment en aquesta

correspondència i que té, com indica Ramis, llacunes que corresponen a les trobades que ambdós tenen a la cafeteria Saló Rosa de Barcelona, un dels llocs on Arbó treballa habitualment quan és a la capital catalana (la majoria de cartes de l'escriptor són des de Sant Carles de la Ràpita, mentre que les de Sales són escrites a Barcelona i Siurana).

Com indica Ramis, les cartes (i sobretot aquest gruix del tram final dels seixanta) permeten establir quatre vies d'anàlisi. En primer lloc, una per a cadascun dels dos corresponsals, la que ens acosta a l'Arbó escriptor i la que gira al voltant del Sales editor. Derivada d'aquestes n'hi ha una de lògica que ens mena a la relació que s'estableix entre tots dos, la relació entre escriptor i editor. Finalment, hi trobarem el context històric que apareix com a teló de fons del seu diàleg epistolar.

Si una cosa crida l'atenció d'Arbó és la seva caòtica manera de procedir, una qüestió que podria haver estat merament anecdòtica si no fos perquè va provocar en-darreriments en el procés d'edició i maldecaps a Sales a l'hora de donar coherència als manuscrits que rebia de l'ebrenc, maldecaps augmentats després que Arbó desaprovés amb vehemència els retocs en una carta del 5 de gener de 1968. De fet, les primeres cartes recollides que l'escriptor envia a Sales transmeten el patiment per la demora provocada per la mecanògrafa que li està transcrivint els manuscrits (Arbó sempre escrivia a mà) així com també indica que Vicent Morera, el mecanògraf habitualment encarregat d'aquesta feina, és l'únic capaç d'entendre'l. Literalment, «només el Sr. Morera, que té una gran pràctica del meu "sistema" és capaç de fer-ho i fer-ho bé» (carta 13, p. 47).

Sales es queixa que «la corregida em va donar moltíssima feina», que tot plegat és «un galimaties amb els noms dels personatges i un altre en l'ordenació de les pàgines», amb l'afegit del «problema de les repeticions i les contradiccions». I encara rebla: «ja ni et parlo de la dificultat a desxifrar la teva lletra» o els diferents registres (l'alternança del dialecte tortosí i el català literari, assenyala) en què naveguen determinats personatges de vegades a la mateixa conversa (carta 27, p. 61). Aquests retrets sobre la poca professionalitat d'Arbó sovintegen. Així, li confessa amb confiança: «t'he maleït els ossos alguna vegada més, pel teu punyetero costum de donar els originals tan plens de jeroglífics de totes classes i calibres». Malgrat lamentar que els manuscrits d'Arbó estan «plens de cagarades de mosques i fins i tot de senyals de pa amb oli i tomàquet», Sales admet que l'únic que no li perdonaria seria la manca de talent: «Vés a saber com eren els de Dostoievski» (carta 33, p. 71).

Les cartes posen de manifest que les intervencions de l'editor en els originals van generar tensions, com demostra la que citàvem i en què Arbó acusa Sales de no respectar l'estil ni el text de *L'espera*: «no hi ha lloc on no hagi posat la mà i quasi sempre per desfigurar-ho, per a mi, per espatllar-ho» (carta 58, p. 103). La resposta de

Sales no es fa esperar. A banda d'assenyalar com d'injust és Arbó en les seves queixes, es dedica a desgranar la feina a què ell mateix s'ha hagut d'enfrontar i els maldecaps que tot plegat li ha reportat, pel desgavell, la manca de pulcritud, la mala lletra, etcètera: «No em facis tornar boig. Tingues pietat de mi» (carta 62, p. 108), li prega.

Més enllà d'aquests episodis puntuals, la relació epistolar entre els dos homes discorre amb cordialitat, amb un Sales, responsable de la promoció comercial de l'obra, mirant de mostrar-se entusiasta a fi de trobar la complicitat de l'escriptor rapitenc. Tanmateix, Arbó, públicament esquerp, que ni tan sols accedeix al dinar que el Club Editor ofereix a escriptors dels Països Catalans, té una actitud que no afavoreix l'èxit que Sales pronostica. De fet, a *La Vanguardia* mateix, on Arbó col·labora, *L'espera* va merèixer un eloqüent silenci. Al marge dels comentaris editorials, Arbó acostuma a compartir amb el seu editor preocupacions personals com la seva situació econòmica (sense estar ofegat, no va tenir mai tampoc la vida resolta) o la salut de la seva muller.

Ara bé, aquesta cordialitat documentada que indicàvem més amunt no respon ben bé a l'opinió que l'un tenia de l'altre. D'aquí, també, el valor de l'estudi introductori de Ramis que esmena aquesta tònica general de bon concepte de l'altre que tots dos es dispensen. Segons que indica Ramis, Sales, per bé que té paraules d'elogi per a Arbó i l'anima amb vista a la publicació de *L'espera*, en realitat en té una opinió menys favorable. Aquesta consideració es desprèn de comentaris que sobre Arbó i la seva obra fa en cartes dirigides a Ramon Folch i Camarasa o a Mercè Rodoreda. Així mateix, Arbó desautoritzarà públicament Sales en el pròleg de l'edició castellana de *Tino Costa* (publicat per Ediciones GP el 1970) pel seu intervencionisme, assenyalant com a exemple paradigmàtic el cas de *L'espera*. Això indica que, malgrat que Arbó havia acceptat les raons amb què l'havia rebut Sales i que fins i tot s'havia acabat disculpant pel to de la missiva que havia obert aquest episodi agre en la seva relació, en realitat havia covat un ressentiment que sortiria a la llum uns anys després. El problema és que, com assenyala Ramis, Arbó es contradia ja que, en primer lloc, havia deixat fer Sales, tot i saber com actuava. I, en segon lloc, diu que no havia pogut revisar les proves perquè era estiu i ell era fora, quan en realitat la novel·la va aparèixer durant les festes de Nadal. A més, després de *L'espera*, Arbó continua confiant en Sales i publica *Tino Costa* al Club Editor. En tot cas, a banda d'una interessant aproximació a les usualment complexes relacions entre autor i editor, i de fer més rellevant la tasca de compilació i edició de Ramis, la correspondència permet prendre consciència de fins a quin punt vetllar per la bona gestió de les emocions i les relacions personals és fonamental en la tasca d'un editor.

En contrast amb la personalitat d'Arbó, Joan Sales és un home enèrgic i entusiasta, resolutiu i implicat de dalt a baix en tot el procés d'edició, amb unes mires

com a agent cultural molt àmplies. A més de l'intervencionisme en l'obra que ha de publicar i de controlar-ne els aspectes tècnics que l'han de fer materialment possible, té assumit de ple el seu paper en el sistema literari i cultural català. No és tan sols la literatura, és també la llengua i el país. I, naturalment, entén l'edició com a negoci, com a activitat econòmica que es desenvolupa en un entorn poc favorable, numèricament migrat amb unes limitacions pròpies del lloc i del temps que els ha tocat de viure.

És en aquest sentit que Sales sap i fa palès quin és el públic al qual es dirigeix i que vol fidelitzar, aquell contingent «liberal-catalanista i cristià-conciliar» (carta 34, p. 74) que ell voldria més nombrós, i burgès: d'aquí que indiqués la importància que aquells que tenien capacitat econòmica els anessin bé les coses, així podrien dedicar diners a adquirir llibres. De la mateixa manera, des d'un punt de vista comercial, però també pensant en la difusió de la llengua catalana en un moment en què un règim catalanòfob com el franquista no tenia precisament interès a promoure'n el coneixement i l'ús social, Sales feia èmfasi en la necessitat que les novel·les escrites en català fossin obres llegibles. D'aquí la fixació amb els autors que li semblava que no complien aquest requisit: considera que Pedroló escriu «immenses llaunes» i, amb agra ironia, recomana la lectura d'Estanislau Torres «com a vomitiu» per a la mala digestió. També expressa malestar envers la crítica, que li sembla que recomana malament i fa perdre *pistonada* a la literatura en català perquè el públic (l'únic amb sentit crític de debò, segons ell) quedava escaldat després d'haver fet cas d'unes prescripcions com aquelles. De fet, Sales es mostra desconfiat també en relació amb la crítica i als jurats dels certàmens literaris, especialment amb determinats noms —Triadú, Porcel, Riquer— o capelletes: «ningú s'empassa» els articles que apareixen a *Serra d'Or*, assegura. Sales manifesta un interès notable pels premis literaris, entesos com una via més per a refermar la seva aposta editorial i cultural al si del sistema català. Un dels que comenten amb especial atenció és el Premi Ramon Llull, que va ser instituït el 1981 per l'editor de Planeta José Manuel Lara (i que el 1968 tindrà una primera edició que recaurà precisament en *Incerta glòria*, de Sales). L'interès obeeix no només al fet que el certamen resulta tota una novetat en el sistema editorial català; també al fet que Arbó era col·laborador de la gran editorial del sistema literari castellà. D'altra banda, si bé Sales no acaba de connectar amb Josep Vergés i *Destino*, per contra, lloa figures com Sempronio i Carles Sentís, tot expressant un conjunt d'afinitats electives que semblen el revers de les que Pla exposava a *Fer-se totes les il·lusions possibles* (2017).

L'accés a aquests textos privats, escrits en el context del tardofranquisme, amb dècades acumulades de persecució i arraconament de la llengua catalana, amb censura i repressió, permet apreciar els efectes que tot plegat generava sobre les mentalitats i les actituds. Arbó mateix es mostra insegur a l'hora de fer servir la seva llengua, temorós

d'importunar l'ordre establert: està ben connectat amb algunes de les plataformes de poder editorial com *La Vanguardia* o Planeta, i malda per vendre en un mercat empetitit per totes aquestes pressions. Arbó, que havia patit censura, és prudent fins al punt de plantejar la supressió de fragments de *L'espera* que fan referència a la guerra del Marroc, per por de ser amonestat. Malgrat que no acabaria tenint cap problema, l'ebrenc cita el cas de Ricardo Fernández de la Reguera, al qual s'havia suspès una obra que justament tractava dels desastres del Marroc, i potser perquè ell mateix n'arrossegava un episodi amb *L'hora negra* (publicat el 1955 a l'Argentina i el 1961 a l'Estat espanyol). D'altra banda, Sales pateix en carn pròpia la manca de llibertat, no només en la censura a *Incerta glòria* (1956), sinó també en els seus moviments, atès que, com explica a Arbó, no pot abandonar el territori espanyol i ha de romandre sol a Siurana mentre la seva muller se'n va anar a passar el Nadal amb la seva filla a París. Al mateix temps, els anys seixanta són un moment, com indica Ramis, de noves aventures editorials en llengua catalana, fins i tot per part d'editorials que fins aleshores només havien publicat en llengua castellana, si bé la crisi de final de la dècada els passarà factura.

Un dels aspectes més rellevants d'aquest epistolari és que permet resseguir les vicissituds de dues figures que volen reprendre l'activitat literària i editorial en un context més propici per al sistema literari català que no pas en els anys 40 i 50. Així, coneixem millor l'Arbó de postguerra, quan rellança la carrera literària en català en un moment prometedor. I descobrim més matisos de la figura polièdrica de Sales, del qual ja se n'havia publicat la correspondència amb Joan Coromines i Mercè Rodoreda, i se n'havia prefigurat el tarannà com a editor a l'obra de Marta Pasqual *Joan Sales, la ploma contra el silenci* (2012). L'intercanvi de cartes ens acosta a la manera en què aquests dos homes viuen la cultura, un contrast que certifica la varietat d'actituds davant la dictadura des del sistema literari català, amb un Sales que representa una visió més àmplia, més enllà de les estrictes fronteres professionals, i un Arbó més preocupat per guanyar-se la vida. La bona feina en l'edició i en les pàgines introductòries de Josep Miquel Ramis permet situar en la seva justa mesura i context la dimensió d'aquesta relació entre l'autor d'*Incerta Glòria* i el de *Terres de l'Ebre*.

ROGER PRIMS I VILA
Universitat Oberta de Catalunya
rprimis@uoc.edu
ORCID 0000-0001-8292-1871